

Від самого початку своєї діяльності Харківський інститут внутрішніх справ став надавати методичну допомогу іншим вузам системи МВС, готувати для них через свою ад'юнктуру науково-педагогічні кадри (з 1992 р. за 6 спеціальностями), розробляти та видавати підручники, іншу навчальну літературу.

Успіхи у роботі з підготовки кваліфікованих кадрів, високі темпи всебічного розвитку молодого навчального закладу стали підставою для його переведення на вищий, якісно новий рівень. Постановою Кабінету Міністрів України № 787 від 22 листопада 1994 р. Харківському інституту внутрішніх справ було надано статус Університету [11, 1994, 15 груд.]. За короткий час зусиллями професорів, викладачів, керівництва та всього колективу Університет перетворився на один з провідних навчальних закладів МВС України, посів помітне місце в загальнонаціональній системі освіти. На 9 його факультетах навчаються понад 12 тис. курсантів, слухачів, здійснюється підготовка фахівців за 8 спеціальностями та 12 спеціалізаціями. Навчальний процес забезпечує 41 кафедра, де працюють понад 410 викладачів, в тому числі 36 професорів, докторів наук; майже 170 доцентів, кандидатів наук. Сповнений почуття відповідальності та гордості за свій Університет, його колектив примножує зусилля, готуючи гідне поповнення для органів внутрішніх справ України.

Список літератури:

1. Харьковский государственный университет им. А.М.Горького за 150 лет. Х., 1955. 2. Бандурка О.М. Університет внутрішніх справ: минуле, сучасне, майбутнє // Інформаційний бюлетень Республіканського навчально-методичного центру. 1995. №3. 3. Вестник Народного комиссариата внутренних дел УССР. 4. Державний архів Харківської області. 5. Антонович А. Учеба в милиции // Бюллетень НКВД. 1925. №2. 6. Учеба в милиции // Административный вестник. 1926. №2-3. 7. Головка Б.Г., Мещеряков Є.В. Поліцейські системи в міжвоєнний період (1921-1939 рр.) // Історія органів внутрішніх справ. Ч.ІІ. ХХ століття. Х., 1999. 8. Національна юридична академія України. 1920-1995. Історичний нарис. Харків, 1995. 9. Из истории милиции советской Украины. К., 1965. 10. Головка Б.Г. Органи внутрішніх справ СРСР та УРСР в середині 50-х – на початку 90-х рр. // Історія органів внутрішніх справ. Ч.ІІ. ХХ століття. Харків, 1999. 11. Урядовий кур'єр.

Надійшла до редколегії 08.10.99

В.Г.Лукашевич, д-р юрид.наук

ПРИВАТНИЙ ПОГЛЯД НА ІСТОРІЮ СТВОРЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВУ РОЗВИТКУ ВІДОМЧОЇ ОСВИТИ

Історія відомчої, в системі Міністерства внутрішніх справ України, освіти почи-нається від часу проголошення Україною незалежності. Це дуже короткий проміжок часу, який не дозволяє робити якісь значні узагальнення та далекоглядні висновки. З іншого боку, раз по раз на шпальтах ві-

домчих періодичних видань та з трибун наукових конференцій лунають заклики кардинально переглянути організацію та зміст відомчої освіти.

Не беручи на себе відповідальність в обмежених рамках публікації критично проаналізувати підстави таких думок, тільки зазначити, що освітянська нива за своєю суттю дуже інерційна – посіяні нею зерна лише через певний час можуть принести плоди кінцевого продукту, який можна зважити та оцінити. І цей час, на нашу думку, ще не настав – годі чекати вже сьогодні від відомчої освіти, яка знаходиться лише на початку свого розвитку, якихось вагомих здобутків. Для її становлення потрібен час і стабільність. Зараз іде поступове накопичення нової якості, й робити якісь остаточні висновки передчасно тому, що результати освітянського процесу носять «відкладений» характер і можуть виявитися лише після закінчення повного циклу навчання, а це 4-5 років, до яких треба додати ще років із п'ять, які потрібні для становлення фахівця як такого на практиці. Це зовсім не означає, що вже зараз не потрібна певна корекція навчання. Вона, безумовно, доречна, але ця корекція має виступати як прагнення закладу освіти до самовдосконалення на підґрунті накопиченого досвіду: власного та запозиченого в інших навчальних закладах, а не на основі «керівних» вказівок згори. Передчасні спроби ревізування основних засад відомчої вищої освіти створюють атмосферу невизначеності, невпевненості та тимчасовості і не сприяють плановій (перспективній) роботі з удосконалення навчальних планів, програм і технологій, не додають авторитету відомчим вищим закладам освіти.

Зараз виразно простежується певна тенденція, яку можна позначити питанням: яка освіта потрібна системі – юридична чи спеціальна?

Відповісти на це непросте питання можна лише на основі ретельного вивчення спадщини, що залишилась нам від колишньої відомчої системи освіти, критичного аналізу пройденого шляху, з урахуванням сучасних умов і менталітету населення України, світового досвіду підготовки кадрів для підрозділів поліції, чіткого уявлення кінцевої мети й соціальних наслідків будь-яких реформувань існуючої системи відомчої освіти.

Передусім, декілька цілком очевидних тверджень.

Якщо ми дійсно поставили за мету та прагнемо створити громадянське суспільство, розбудувати демократичну, соціальну, правову державу, то юридична освіта в Україні має бути державною, єдиною, інтегрованою в світове правниче співтовариство. Єдність юридичної освіти у цьому контексті ми розуміємо як її відповідність єдиним державним стандартам стосовно організації, змісту та часу навчання.

Специфіка основних видів професійної діяльності органів внутрішніх справ у боротьбі зі злочинністю потребує підготовки кадрів, які б мали фундаментальну, відповідно до державних стандартів, загальноюправничу підготовку і, в той же час – глибокі знання та сталі навички здійснення вузькопрофесійних функцій та завдань на певній посаді в практичних органах.

Під кутом зору перелічених аксіом спинимося лише на деяких проблемах відомчої освіти.

Із створенням власної системи освіти у виступах тодішніх керівників міністерства внутрішніх справ наголос робився на підготовку не просто юристів, а підготовку кадрів на заміщення посад у певних практичних підрозділах, тобто з окремих напрямів (спеціалізації) – штабних працівників, слідчих і дізнавачів, працівників служби економічної безпеки, державної служби охорони, державної автомобільної інспекції, транспортної міліції, експертів-криміналістів тощо. Тобто пропонувалася достатньо коректна відповідь на питання кого готувати (юриста чи спеціаліста) – спеціаліста-юриста певної фахової спрямованості (спеціальності або спеціалізації).

Для реалізації цього перспективного, на наш погляд, підходу були здійснені певні організаційні заходи.

По-перше, в 1994-95 рр. відомчі вищі навчальні заклади в Донецьку, Запоріжжі, Києві, Луганську, Львові, Одесі, Харкові створювались (або реорганізовувались) саме як профілізовані інститути з підготовки фахівців певного професійного спрямування для органів внутрішніх справ.

По-друге, і це мабуть найголовніше, постановою Кабінету Міністрів України № 325 від 18 травня 1994 р. вперше на теренах незалежної України було затверджено новий Перелік напрямів підготовки фахівців з вищою освітою за професійним спрямуванням, спеціальностей різних кваліфікаційних рівнів та робітничих професій, до якого, за поданням Міністерства внутрішніх справ, у галузі знань «Право» до спеціальностей кваліфікаційних рівнів «спеціаліст» і «молодший спеціаліст» введено нові спеціальності: «Управління у сфері правопорядку», «Правоохоронна діяльність», «Військово-юридична діяльність», «Кримінально-процесуальна діяльність», «Криміналістична експертиза», «Кримінально-виконавча діяльність», що відобразило на державному рівні вимогу замовника на підготовку фахівців відповідного профілю (спеціальності).

На жаль, більшість відомчих вищих закладів освіти й донині продовжують готувати спеціалістів для органів внутрішніх справ за тими ж освітньо-професійними стандартами (правознавство), що й цивільні вищі заклади освіти, які орієнтовані на задоволення, насамперед, державно-, цивільно-, господарсько-правових напрямів потреб суспільства та особи, а не потреб правоохоронних органів.

Ще одна проблема пов'язана з терміном навчання, який за міжнародними стандартами належить до одного із визначальних формалізованих чинників якості навчання та престижності відповідного диплому.

На початку 1991 р. Державний Комітет СРСР з народної освіти запропонував міністерству внутрішніх справ перевести підпорядковані йому вищі навчальні заклади, які готують юристів, на 5-річний навчальний план. Керівництво МВС СРСР прийняло цю пропозицію і відповідним листом

зобов'язало підпорядковані вищі навчальні заклади подати свої пропозиції що-до нового 5-річного навчального плану. На жаль, відомі події серпня 1991 року не дозволили втілити в життя цей вистражданий і довгоочікуваний працівниками відомчої вищої школи намір. Під час розбудови власної освітньої системи тодішнє керівництво МВС України з хибних міркувань «економії» його безпідставно відкинуло. Проте діяло не послідовно, зокрема, збільшивши до 3-х років термін навчання у закладах освіти 1-го рівня акредитації – училищах міліції, залишило термін навчання в закладах освіти 3-4 рівнів акредитації без змін (тобто 4 роки).

Сьогодні відомчі вищі заклади освіти, що готують спеціалістів-юристів, реалізують 4-річні навчальні плани із загальним обсягом від 8000 до 9000 годин. В той час, коли всі без винятку цивільні вищі юридичні заклади освіти реалізують 5-річні навчальні плани обсягом 6500 – 7500 годин. Все це призвело до перевантаження навчальних планів. З великим напруженням працюють викладачі та слухачі (курсанти). Останні просто не в змозі адаптуватися до таких навантажень, особливо на перших курсах і, як наслідок, погано засвоюють дисципліни, які мають стати для них методологічною, світоглядною базою для подальшого навчання. Через брак часу викладачам важко здійснювати належне науково-методичне забезпечення навчально-виховного процесу. За таких умов про підвищення якості навчання можна лише декларувати.

Крім того, збільшення терміну навчання дало б змогу досягти випускниками, які прийшли на навчання зі шкільних лав, більш зрілого віку, отримати достатню професійну орієнтацію, сформувати сталі уявлення щодо майбутньої практичної діяльності.

Ще одна проблема полягає у відсутності в системі МВС України науково обґрунтованого відомчого Класифікатора професій та посад, які мають замішуватися фахівцями різного освітньо-кваліфікаційного рівня, хоча розмови навкруги нього точаться не один рік. Підготовлений на початку 1999 р. ГУРОС МВС України Перелік посад в органах, установах і вищих закладах освіти МВС України, за якими передбачено заміщення фахівцями відповідних кваліфікаційних рівнів освіти, на нашу думку, не вирішує проблему, бо він не зовсім узгоджується з Державним класифікатором професій, затвердженим і введеним в дію наказом Держстандарту України від 27 липня 1995 р. № 257. Крім того, присутній Перелік спрямований на руйнацію середньої ланки юридичної освіти – скорочення училищ міліції, він не ґрунтується на дійсних потребах замовника і економічно обґрунтованих реаліях сьогодення. Зараз все значною мірою залежить від позиції регіональних кадрових керівників обласних УМВС, яка більшою мірою ґрунтується на їх суб'єктивних умоглядних уявленнях, ніж на науковому прогнозі. Разом з тим, за експертною оцінкою, приблизно 60 % посад начальницького складу в низових органах і підрозділах МВС України, що ма-

ють заміщуватися фахівцями-юристами, не потребують повної вищої освіти, і можуть комплектуватися молодшими спеціалістами. Працюючи на цих посадах, особа просто не реалізує увесь потенціал знань, отриманих в інституті, а знання, що не застосовуються, як відомо, швидко застарівають, втрачають актуальність.

Вихід із ситуації, що склалася, нам вбачається в розширенні мережі навчальних закладів, які здійснюють ступеневу підготовку юридичних кадрів і випускають поряд із «спеціалістами» «молодших спеціалістів».

Заключний висновок у самому загальному постановочному вигляді можна сформулювати як необхідність розбудови відомчої багаторівневої спеціалізованої юридичної освіти, яка б об'єднувала базову юридичну (за єдиним державним стандартом) освіту зі спеціальною підготовкою за окремими фаховими спрямуваннями (спеціальностями та спеціалізаціями).

Надійшла до редколегії 15.10.99

О.О. Самойленко

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ПОЛЦЕЙСЬКИХ РОСІЇ НАПРИКІНЦІ XIX - ПОЧАТКУ XX СТ.

В другій половині XIX ст. царське самодержавство вимушено було провести ряд реформ, спрямованих на зміцнення й удосконалення поліцейських установ, тюремної системи, армії, що дало йому змогу на певний час загасити нові революційні ситуації і зберегти існуючий державний лад. Проте, незважаючи на вжиті організаційні заходи, криміногенна обстановка в Російській імперії продовжувала ускладнюватись, зростала кількість вчинених злочинів та їх видів. Найбільшого поширення набули злочини проти власності приватних осіб, життя, здоров'я і честі людей, порядку управління тощо.

В той же час практична діяльність поліцейського апарату Росії була недостатньо ефективною і не в повній мірі відповідала вимогам часу. Поліцейські чини нерідко проявляли некомпетентність, безкультур'я і службові зловживання, які піддавались громадському розголосу. Все це підвищувало важливість проблеми добору, навчання і виховання поліцейських, тим більше, що з 1873 р. був впроваджений принцип їхнього вільного найму на службу в поліцію.

Ще в Статуті благочиння на перший план висувались вимоги високого професіоналізму, а також дотримання законності працівниками поліції. В інструкції саратовському губернатору імператор Олександр II рекомендував діяти таким чином, щоб обивателі бачили у поліції «не тільки знаряддя, що приборкує злочин, але і боронить від утисків і охороняє їхню власність, тоді поліція буде в міру сувора, і всіма шанована» [1, с.80].